

Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
KOSOVA MİSYONU

Topluluklar Haklarını Değerlendirme Raporu
İkinci Baskı

Aralık 2010

İÇİNDEKİLER

ÖZET	1
1. GİRİŞ	2
2. KÜLTÜREL VE DİNİ MİRAS	3
3. EĞİTİM.....	6
4. DİLLERİN KULLANIMI	10
5. KATILIM.....	13
6. GERİ DÖNÜŞ VE YENİDEN ENTEGRASYON.....	15
7. SONUÇ.....	19
8. TAVSİYELER.....	20

KISALTMALAR VE KISALTMALI SÖZCÜKLER LİSTESİ

Danışma Komitesi Görüşü: Ulusal Azınlıkların Korunmasına İlişkin Çerçeve Sözleşmesi üzerine Danışma Komitesi, Kosova’da Ulusal Azınlıkların Korunmasına İlişkin Çerçeve Sözleşmesi’nin uygulanmasına dair değerlendirme, ACFC/OP/1(2005)004, Strasburg, 2 Mart 2006.

Avrupa Konseyi Önerisi: Kosova’da Çerçeve Sözleşmesi’nin uygulanması ile ilgili Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi önerisi

ECLO: Avrupa Komisyonu Eşgüdüm Ofisi

EULEX: Avrupa Birliği Hukukun Üstünlüğü Misyonu

Çerçeve Sözleşmesi: Avrupa Konseyi’nin Ulusal Azınlıkların Korunmasına İlişkin Çerçeve Sözleşmesi

KGSB: Kültür, Gençlik ve Spor Bakanlığı

EBTB: Eğitim, Bilim ve Teknoloji Bakanlığı

ÇAPB: Çevre ve Alan Planlaması Bakanlığı

GDTB: Geri Dönüş ve Topluluklar Bakanlığı

AGİT: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı – Kosova Misyonu

GÖYK: Geçici Öz-Yönetim Kuruluşları

Yeniden Yapılandırma Komisyonu: Sırp Ortodoks Dini Alanları için Yeniden Yapılandırma Uygulama Komisyonu

UNDP: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı

UNESCO: Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü

UNHCR: Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği

UNICEF: Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu

UNMIK: Birleşmiş Milletler Kosova Geçici Yönetim Misyonu

USAID: Amerika Birleşik Devletleri, Uluslararası Kalkınma Ajansı

ÖZET

Aralık 2009 tarihinde, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı Kosova Misyonu (AGİT) Avrupa Konseyi'nin Ulusal Azınlıkların Korunmasına İlişkin Çerçeve Sözleşmesi¹ (Çerçeve Sözleşme) ile öngörülen belirli standartların uygulanması doğrultusunda Kosova kuruluşlarının kaydettiği ilerlemeyi analiz eden Topluluklar Haklarını Değerlendirme Raporu'nu² yayınladı. Birinci değerlendirme raporunun yayınlanmasını takiben, AGİT Danışma Komitesi Görüşü³ yanı sıra birinci AGİT değerlendirme raporunda ileri sürülen önerilerin Kosova kuruluşları tarafından uygulanması doğrultusundaki çabalarını takip etmiştir.

Temmuz 2009 ile Haziran 2010⁴ arasındaki dönemi kapsayarak, kültür, eğitim, dil, kamu hayatına katılım ve geri dönüş ile yeniden entegrasyon konuları üzerine yoğunlaşan mevcut rapor, Kosova kuruluşlarının belirtilen tüm bu alanlarda çoğunlukta olmayan topluluk haklarının korunması ve geliştirilmesi doğrultusunda bazı adımların atıldığını göstermektedir.⁵ Bu adımlar zorunlu eğitime katılan öğrenciler için ücretsiz ders kitaplarının temin edilmesi, Rom müfredatının geliştirilmesi, yerel düzeyde katılım mekanizmalarının oluşturulması, kuzey Mitroviça'daki kurşunla zehirlenmiş kampların kapatılmasına yönelik çalışmalar, "Geri Gönderilen Kişilerin Yeniden Entegrasyonu için Gözden Geçirilmiş Strateji"⁶, bazı Sırp Ortodoks kiliselerinin yeniden yapılandırılması ve resmi belgelerin resmi kullanımda olan dillere tercüme edilmesini içermektedir. Tüm bu girişimler Danışma Komitesi'nin Çerçeve Sözleşmesi hakkında ileri sürdüğü önerilerin uygulanmasına dair kaydedilen ilerlemeyi göstermektedir.

Bir önceki raporda önceden altı çizilen sorunlar ve zorlukların birçoğu, yine de, çoğunlukta olmayan toplulukların kültürel, eğitimsel ve dil hakları yanı sıra katılım, geri dönüş ve yeniden entegrasyon haklarının kullanımını etkilemeye devam etmektedir. Mevcut rapor sıralanan her bir konu alanı ile ilgili birtakım sonuçlar vermektedir. Kültürel haklar ile ilgili olarak, rapor kültürel miras üzerine yasal çerçevenin uygulamada eksik kaldığını ve koruma altına alınan kültürel miras alanları listesinin geliştirilmediğini, çok sayıda kültürel ve dini yapıtın tehlike altında olduğunu göstermektedir. Eğitim hakları ile ilgili olarak, Kosova Arnavut ve Kosova Sırp topluluğu mensubu öğrencileri arasındaki etkileşim konusunda kayda değer bir gelişme olmamıştır. Bununla birlikte, Kosova müfredatı dâhilinde öğrenciler için Sırpça öğrenme fırsatı bulunmamaktadır.⁷ Dil hakları alanında, resmi belgelerin ve

¹ Avrupa Konseyi, "Ulusal Azınlıkların Korunmasına İlişkin Çerçeve Sözleşmesi", Strasburg, 1 Şubat 1995.

² AGİT *Topluluklar Haklarını Değerlendirme Raporu* (Aralık 2009).
http://www.osce.org/documents/mik/2009/12/41986_en.pdf.

³ Ulusal Azınlıkların Korunmasına İlişkin Çerçeve Sözleşmesi üzerine Danışma Komitesi'nin, Kosova'da Ulusal Azınlıkların Korunmasına İlişkin Çerçeve Sözleşmesi'nin uygulanmasına dair değerlendirmesi (Danışma Komitesi Görüşü), ACFC/OP/I(2005)004, Strasburg, 2 Mart 2006. Rapor kapsamındaki dönem içerisinde, Danışma Komitesi Kosova'da Çerçeve Sözleşmesi'nin uygulanmasına dair İkinci Değerlendirmesini yayınlamıştır (İkinci Değerlendirme), ACFP/OP/II(2009)004, Strasburg, 31 Mayıs 2010.

⁴ Rapor dönemi dışında meydana gelen konu ile ilgili bazı önemli gelişmelere de yer verilmiştir.

⁵ Rapor kapsamı çerçevesinde, çoğunlukta olmayan topluluklar Kosova'da belediyeler düzeyinde sayısal azınlığı oluşturan tüm topluluklara hitap etmektedir.

⁶ Nisan 2010 tarihinde, Kosova hükümeti "Geri Gönderilen Kişilerin Yeniden Entegrasyonu için Gözden Geçirilmiş Strateji" ve "2009-2013 Topluluklar ve Geri Dönüş Stratejisi"ni kabul etti.

⁷ Sırp dilinde eğitim Sırbistan tarafından yönetilen okullarda mevcut bulunmaktadır.

toplantıların kaliteli bir şekilde tercümesini sağlamak üzere yetersiz kaynak ayrımı, çoğunlukta olmayan toplulukların dilsel haklarını etkilemektedir. Kamu hayatına katılım ile ilgili olarak, kamu hizmetlerine erişim ve kamu ile ilgili konulara katılım hakkı sınırlı seyretmektedir ve çoğunlukta olmayan toplulukların kamu hizmetlerinde temsili halen yetersizdir.

Mevcut rapor gecekondü mahallelerinin düzenlenmesi doğrultusunda bazı adımların atıldığını ve “Rom, Aşkali ve Mısırlı Toplulukların Entegrasyonu Stratejisi”⁸ uygulama düzeyinin düşük olduğu sonucuna varmaktadır. Ayrıca, geri dönüş konusu kapsamında, mülkiyete olan sınırlı erişim, ekonomik bütünleşme ve geri dönen kişilerin fiziksel güvenliği gibi etkenler nedeniyle geri dönüşün sürdürülebilirliği bir dürtü olarak gözükyor; geri iade konusundaki sermaye ve koordinasyon yetersizliği zorla geri dönen kişileri gerekli düzeyde korumasız ve desteksiz bırakmaktadır.

1. GİRİŞ

Kapsamlı yasal çerçevenin kabul edilmesinden sonra, Kosova kuruluşlarının çoğunlukta olmayan topluluk haklarının geliştirilmesi ve korunmasını sağlayacak zorunlu mekanizmaların oluşturulması için yeterli zamanı vardı. Rapor dönemi sırasında, çoğunlukta olmayan topluluklar hakkında belirgin ve doğrudan etkisi olan sadece birkaç yasa mevcut rapor dönemi kapsamında yürürlüğe girmiştir. Kişisel bilgilerin korunması,⁹ kamu hizmeti¹⁰ ve iade edilen kişilerin yeniden kabul edilmesi¹¹ üzerine yasalar kabul edilmiştir. Kosova hükümeti ayrıca eylem planı,¹² stratejiler ve hareket planı¹³ dâhil olmak üzere, ilgili birtakım siyasi belgeler de onaylamıştır.

İkinci değerlendirme raporu kültür, eğitim, diller, kamu hayatına katılım ve geri dönüş ile yeniden entegrasyon konularını kapsamaktadır. Bu beş ana-konu topluluk haklarının korunması konusunda taşıdığı önem nedeniyle seçilmiştir. Eğitim bu gibi hakların korunması ve teşvik edilmesi doğrultusunda en önemli araçlardan biridir. Geri dönüş ve kamu hayatına serbestçe katılım hakları topluluk ve insan haklarının temel taşını oluşturmaktadır, kültürel miras ve dillerin kullanımı ise toplulukların kendi kimliklerini ifade etme konusunda temel unsurlardan birini oluşturmaktadır.

Mevcut rapor, Temmuz 2009 – Haziran 2010 arasındaki dönem içerisinde, AGİT’in merkezi ve yerel düzeyde gerçekleştirdiği düzenli gözlem faaliyetleri, merkezi ve yerel düzeydeki görevlilerle yaptığı görüşmeler ve AGİT Bölge Grupları’nın belediye çapında yürüttüğü saha araştırmalarına dayanmaktadır. Her bölüm, 2009 AGİT Topluluklar Haklarını Değerlendirme Raporu ve birinci Danışma Komitesi görüşü ile ilgili geliştirdiği öneriler doğrultusundaki bulguların özetini içermektedir. Bölümün devamında, bir önceki rapora kıyasla mevcut rapor dönemi içerisinde kaydedilen

⁸ 24 Aralık 2008 tarihinde Kosova hükümeti “Rom, Aşkali ve Mısırlı Toplulukların Entegrasyonu Stratejisi 2009-2015”ni onayladı.

⁹ 03/L-172 sayılı Kişisel Bilgilerin Korunması Yasası, 13 Mayıs 2010.

¹⁰ 03/L-149 sayılı Kamu Hizmeti Yasası, 14 Haziran 2010.

¹¹ 03/L-208 sayılı Geri Kabul Yasası, 12 Temmuz 2010.

¹² 25 Aralık 2009 tarihinde Kosova hükümeti “Rom, Aşkali ve Mısırlı Toplulukların Entegrasyonu Stratejisi 2009-2015” uygulanmasına yönelik Eylem Planı’nı kabul etti.

¹³ 26 Mayıs 2010 tarihinde Kosova hükümeti “Osterode ve Çesmin Lug’daki kurşun-zehirlenmesine maruz kamplardan bölge içi yerinden edilmiş Rom, Aşkali ve Mısırlı ailelerin yerlerinin değiştirilmesine dair hareket planı”ni onayladı.

ilerleme ve ilgili gelişmeler yanı sıra Kosova kuruluşlarının yüzleştiği sorunların değerlendirilmesi yapılarak, mevcut durumun analizini vermektedir.

2. KÜLTÜREL VE DİNİ MİRAS

Avrupa Konseyi, Çerçeve Sözleşmesi Tavsiyesi No. 13: Zarar görmüş Sırp Ortodoks alanlarının yeniden yapılandırılması sürecinde bulunarak, dini mekânları herhangi bir olaya karşı koruma çabalarını artırmak.¹⁴

2009 Rapor bulguları

Tüm topluluklara ait kültürel miras alanlarının zarar, hasar, yıkım ve yasal ile yasal olmayan yapılanmalardan korunması kaygı vericidir. Benzeri şekilde, ilgili yasal çerçevenin düşük seviyede uygulanışı yanı sıra belediye görevlileri, Kültür, Gençlik ve Spor Bakanlığı (KGSB), Kosova Olağanüstü Eserleri Koruma Enstitüsü ve Kosova Kültürel Miras Konseyi arasındaki yetersiz işbirliği, kültürel ve dini miras alanlarını korumasız bırakmaktadır.

Mevcut durum

12 Şubat 2009'da Kosova polisi 17 dini ve kültürel miras alanının güvenliğini sağlamak üzere bir uygulama emri çıkardı ve Kosova polisi bölge müdürlükleri, polis istasyonları ve birimlerinin üstleneceği sorumluluklar hakkında talimatlarda bulundu.¹⁵ 18 Mart 2010 tarihinde, KFOR tarafından güvenliği sağlanan Obiliç belediyesindeki Gazimestan anıtının güvenliği Kosova polisi gözetimine geçti. Sırp Ortodoks Kilisesi talebi üzerine bazı dini alanlar KFOR koruması altında kaldı.¹⁶ 23 Ağustos'ta Kosova polisi Gračanitsa manastırı güvenliğini KFOR'dan devraldı ve yapılan güvenlik değerlendirmelerine göre bu süre içerisinde sağlanan güvenlik memnun edici olarak değerlendirilebilir. Kilise ve mezarlıkları hedef alan olayların devam etmesine rağmen, Sırp Ortodoks Kilisesi temsilcileri polis koruması altında bulunan alanların genel güvenlik durumunu tatmin edici olarak bulmaktadır. KFOR koruma altındaki alanların devri konusunda bazı itirazlarda bulundu ve geriye kalan alanlar üzerine sorumlulukların devredilmesi konusunda gerekli prosedürlerin tamamlanmış olmasına rağmen, KFOR devir sürecinde yapılan hazırlıklar ve polis gözetimine devredilecek alanların isimlerinin açıklanmamasını tercih etmektedir.

¹⁴ Her bölümün başında yer alan tavsiyeler Kosova'da Ulusal Azınlıkların Korunmasına ilişkin Çerçeve Sözleşmesi'nin uygulanmasına dair Avrupa Konseyi Danışma Komitesi'nin ACFC/OP/I(2005)004, Strasburg, 2 Mart 2006 tarihli birinci Düşüncesi ve Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi tarafından 21 Haziran 2006 tarihli ResCMN(2006)9 Önergesi'ni esas almaktadır.

¹⁵ Prizren bölgesinde: Azize Levişka Kilisesi; Piskoposluk Kilisesi ve Aziz Corc Katedrali; Aziz Nikola Kilisesi; Eski Aziz Corc Kilisesi; Ortodoks Dini Yüksekokulu; Aziz Kiriake Kilisesi; Priştine bölgesinde: Aziz Nikola Kilisesi; Aziz Mikael Kilisesi; Aziz Andreas Kilisesi; İpek bölgesinde: Aziz Peter ve Paul Kilisesi; Aziz Baptist Con Kilisesi; Kutsal Bakire Kilise alanı – eski kilise. Mitroviça bölgesi: Aziz Eliya Kilisesi ve Aziz Sava Kilisesi. Gilan bölgesi: Aziz Kral Uroş Kilisesi. Daha fazla bilgi Sırp Ortodoks Dini Alanlar Yeniden Yapılandırma Uygulama Komisyonu internet sayfasında mevcuttur: <http://www.rickosovo.org/RIC%20-english/index.htm>.

¹⁶ KFOR Büyük Deçan Manastırı, İpek Patrikhanesi, İstok'taki Gorioç Manastırı, Klina'daki Budisalç Manastırı, Prizren'deki Aziz Arhangel ve Aziz Kiriake, Skenderay'daki Deviç Manastırı ve Zveçan'daki Sokolitsa Manastırı güvenliğini sağlamaya devam etmektedir.

Yeniden Yapılandırma Uygulama Komisyonu (Yeniden Yapılandırma Komisyonu)¹⁷ Priştine’de Aziz Nikola Kilisesi ve Prizren bölgesindeki Levişka Kilisesi olmak üzere, iki alanda da yeniden yapılandırma çalışmalarını tamamlamıştır. Bununla birlikte, Vıçitrın’daki Aziz Eliya Kilisesi, Yakova’daki Kutsal Bakire Kilisesi ve Prizren’deki Aziz Corc Katedrali çalışmaları yakında tamamlanacaktır. Skenderay’daki Devič Manastırı çan kulesinin tamiri, Prizren’deki Aziz Corc Piskoposluk Kilisesi alan çalışmaları ve İpek’teki Aziz Baptist Con Kilisesi onarımı ile misafir karşılama binası ve çevre duvarı çalışmalarının da 2010 yılı sonuna kadar tamamlanması beklenmektedir. 8 Nisan 2009’da Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO) güney Mitroviça’daki Aziz Sava Kilisesi ve Ştime’deki Aziz Arhangel Mikael Kilisesi’nin yeniden yapılandırılması ve onarımı için ihalede bulunmuştur. 5 Nisan 2010 tarihinde, çalışmaların tamamlanmasını takiben, Raška-Prizren Eparşi temsilcileri Bişop Atanasiye ve Teodosiye yaklaşık 250 Kosova Sırbının hazır bulunduğu Aziz Sava Kilisesi’nde Doğu ayinini gerçekleştirdi.

Bazı belediyeler¹⁸ kendi topraklarındaki Ortodoks mezarlıklarının korunması doğrultusunda somut girişimlerde bulundu ve bakım için fon tahsis etti. Çoğu zaman, olası tahrip edici hareketleri önlemek üzere, temizlik girişimlerini mezarlıkların çitle korunması takip etti. Ancak belediyeler önceden Sırp Ortodoks Kilisesi temsilcileri ile danışmadan bu gibi girişimlerde bulundu.

Bekleyen sorunlar

Kosova kuruluşlarının kültürel ve dini hakların korunması ve geliştirilmesini amaçlayan prensip ve hükümlere itaatsizliği mevcut rapor dönemi sırasında endişe edicidir. Koruma altında bulunan kültürel miras alanları listesi geliştirilmemiş ve onay için Kosova Kültürel Miras Konseyi’ne teslim edilmemiştir.¹⁹ Şimdiye kadar sadece 11 belediye,²⁰ özel koruma altındaki bölgeler ve diğer kültürel miras alanları etrafında yer alan inşaat ve kalkınma girişimlerinin düzenlenmesi için zorunlu olan belediye mekânsal planlarını onaylamıştır. Kosova Meclisi halen Özel Koruma Altındaki Bölgeler yasasının uygulanışını kolaylaştırmak ve takip etmek ile görevlendirilen Uygulama İzleme Komisyonu’nu oluşturmamıştır.²¹ Prizren tarihi merkezi özel koruma altındaki bölge yasası 2009 sonlarından bu yana tasarı halinde bulunmaktadır.

Kültürel Miras Yasası’nın etkin bir şekilde uygulanmaması kültürel mekânları savunmasız bırakmıştır. 26 Haziran 2009’da, Kosova Anıtları Koruma Enstitüsü Vıçitrın belediyesinin özel koruma altındaki bölge kapsamında yer alan ortaçağdan kalma Voyinoviç’teki köprü etrafında bir restoranın inşa edilmesi projesini onaylamıştır. Özel koruma altındaki bölgelerde bu gibi faaliyetlerin gerçekleşmesi

¹⁷ Haziran 2004’te imzalanan Ortak Niyet Bildirgesi (MoU) ardından, Birleşmiş Milletler Kosova Geçici Yönetim Misyonu (UNMIK) ve Sırp Ortodoks Kilisesi, 2004 yılı Mart olayları sırasında ağır hasar görmüş 11 Sırp Ortodoks kilisesinin acil yeniden yapılandırma çalışmalarını yönetmesi ve denetlemesi için Yeniden Yapılandırma Komisyonu’nu oluşturdu. Bugün Yeniden Yapılandırma Komisyonu sorumluluğu altında 34 alan bulunmaktadır. Sırp Ortodoks Kilisesi Kosova kuruluşları ile 2008 yılında işbirliğini durdurdu ve 2009 yılı ortalarına doğru teknik konularda işbirliğini sürdürdü. Neticede, 8 Haziran 2009’da Yeniden Yapılandırma Komisyonu çalışmalar için yeni bir ihale ilanında bulundu.

¹⁸ Ferizovik, Gilan, Kamenica, Mitroviça, Ştime ve Lipyan.

¹⁹ 6 Kasım 2006, 2006/52 sayılı UNMIK Yönetmeliği ile ilan edildiği şekilde, 02/L-88 sayılı Kültürel Miras yasası, Madde 4(3).

²⁰ Ferizovik, Yakova, Gilan, İpek, İstog, Mitroviça, Glogovça, Deçan, Ştime, Obiliç, Vıçitrın.

²¹ 20 Şubat 2008 tarihli, 03/L-39 sayılı Özel Koruma Altındaki Alanlar Yasası, Madde 4.

yasaklanmıştır ve sadece Uygulama İzleme Konseyi tarafından onaylanabilir, ancak söz konusu konsey henüz oluşturulmuş değildir. Bu nedenle, 30 Temmuz 2009'da, belediye özel koruma altındaki bölge kapsamında inşaat için arazi temin etmiş, ihalede bulunmuş ve 30 Kasım 2009 tarihinde ihaleyi kazanan teklif sahibi ile sözleşme imzalamıştır. Sahadaki inşaat çalışmaları ise tamamlanmak üzeredir.²² Kültürel miras alanlarının korunması ve bakımını sağlayacak gerekli önlemlerin yetersizliği, 22 Ağustos 2009'da Priştine'deki Hotel Union binasının neredeyse tamamen yok olmasına yol açtı. Polis kontrolden çıkan yangının evsiz bir kişi tarafından başlatıldığı tespitinde bulundu. 17 Mayıs 2010'da, İslam cemaatine verilen yapılandırma izni ardından, Priştine'deki Osmanlı dönemine ait Hatuniye Camii tamamıyla yıkıldı. İslam cemaati eski caminin bulunduğu alan üzerine yeni bir camii inşa etmeyi düşünüyordu. 10 Haziran 2010'da, Priştine belediyesi hükümet binası yakınlarında bulunan Yugoslav döneminden kalma "Kardeşlik ve Birlik" anıtını yıkıp, yerine Kosova Kurtuluş Ordusu savaşçısı Adem Yaşari'nin anıtını dikirtmek istediğini bildirdi.

4 Haziran 2010'da, Doburçan'daki²³ Kosova Türkleri talebi üzerine, Türkiye büyükelçisinin girişimi neticesinde köydeki Osmanlı döneminden kalma caminin başlangıçta imha edilmesi önlenmiştir. Neticede, 8 Haziran 2010 tarihinde, KGSB merkezi ve yerel düzeydeki kuruluşlara kültürel miras eserleri için yıkım ve yeniden yapılandırılma izni verilmesini durdurması doğrultusunda talimat verdi.²⁴ Yasaklama kararına rağmen, Doburçan'daki Camii neticede 30 Haziran 2010'da tamamıyla yıkıldı. Bu nedenle, yasa ile belirlenen koruma altındaki eserlerin onaylanmış listesi ve Kosova Anıtları Koruma Enstitüsü merkezi ve bölge ofisleri arasındaki koordinasyon eksikliği nedeniyle, KGSB kararının uygulama alanı bulamayacağı gibi gözüküyor.

Rapor dönemi sırasında, kültürel ve dini alanlarını etkileyen, bilhassa Sırp Ortodoks kiliseleri ve mezarlıklarını hedef alan, çok sayıda olay meydana geldi. Kasım 2009'da, Aşağı Budriga²⁵ köyündeki Ortodoks Kilisesi yağmalandı ve kilisenin iki kubbesi ve pencerelerden önemli oranda bakır, vaftizlik bakır kabı ve birkaç çelik iskele çalındı. 18 Mart 2010 tarihinde, Vıçitrın'da²⁶ bulunan Aziz Eliya Kilisesi penceresi kırılmış ve duvarlarına yazılar yazılmıştır. Neticede olay failleri teşhis edilmiştir. Her iki kilise güvenlik amacıyla Kosova polisi tarafından denetlenmektedir. Kasım 2009'da, AKSH²⁷ kısaltmalı duvar yazısı Zoçişte Manastırı duvarında bulundu.²⁸ Mart 2010'da, kimliği bilinmeyen kişiler Yukarı Sternaç'taki²⁹ kiliseyi kirletti. Nisan 2010'da, parçalara bölünmüş ve artık kullanılabilir durumda

²² Belediye ve KGSB projenin desteklenmesi ile ilgili verdiği gerekçe, çevredeki alanın uzun bir süre çöplük, park yeri ve pazar yeri olarak kullanılması nedeniyle, ortaçağdan kalma eski Voynovic köprüsünün korunması, erişilebilirliği ve kullanımın geliştirilmesi idi.

²³ Gilan belediyesinde.

²⁴ KGSB kararı imzalandıktan sonra Çevre ve Alan Planlaması Bakanlığı, Enstitü'ye bağlı bölge ofisleri, Kosova'daki tüm belediyelerin belediye başkanları, şehirleşme ve inşaat bölümü müdürlerine gönderdi.

²⁵ Gilan bölgesi.

²⁶ Mitroviça bölgesi.

²⁷ Kendilerini Arnavut Ulusal Ordusu (Armata Kombëtare Shqiptare - AKSH) olarak tanımlayan grup, 2003'den bu yana Kosova ve eski Yugoslav Cumhuriyeti Makedonya'daki birtakım bombalı saldırının sorumluluğunu üstlenmiştir. Vermiş oldukları bildiriye, grup Arnavutlar'ın yaşadığı tüm toprakların birleşmesini savunmaktadır..

²⁸ Rahovça belediyesi, Prizren bölgesi.

²⁹ Zubin Potok belediyesi, Mitroviça bölgesi.

olmazsa dahi, Kosova polisi, Novake³⁰ köyündeki “Sveto Vraçe” kilisesinden çalınan çanı, Kosova Ovası’nda bulup geri almayı başardı. Neticede, 20 Mayıs 2010’da, Prizren belediye mahkemesi suç eyleminde bulunan üç Kosovalı Arnavuta dörder aylık hapis cezası verdi. Bununla birlikte, 27 Haziran’da, Podujevo’daki ayrı bir olayda, Aziz Andrea Kilisesi duvarlarını motor yağı ile boyayan kişilerin kimliği belirsiz kalmıştır. Rapor dönemi kapsamında meydana gelen en üzücü olaylardan biri Şubat 2010’da, Gilan’da meydana geldi. 1999 yılından sonra ilk defa olarak şehirdeki Sırp Ortodoks mezarlığına yaşlı bir Kosova Sırp kadını defnedildi. Ertesi sabah ise söz konusu mezar kirlenmiş ve tabutu ağır bir şekilde hasar görmüş olarak bulundu. Neticede, ölen kişi ailesinin talebi üzerine, ceset mezardan alınmış ve yakınlardaki Koretişte köyü Sırp Ortodoks mezarlığına defnedilmiştir. Çoğunlukla mezarların kirlenmesi ve zarar verme girişimi olmak üzere, diğer olaylar Kosova genelinde meydana gelmiştir.³¹

3. EĞİTİM

Avrupa Konseyi, Çerçeve Sözleşmesi Tavsiyesi No. 19: Sırp ve Arnavut öğrencileri arasındaki etkileşim için fırsat yaratma yollarını değerlendirir ve farklı topluluklardan öğrenciler arasında, dil dahil olmak üzere, engelleri kaldırmak üzere kapsamlı bir plan geliştirir.

Avrupa Konseyi, Çerçeve Sözleşmesi Tavsiyesi No. 20: Azınlık topluluklarına mensup kişilerin endişelerini değerlendirir ve paralel eğitim sistemini sürdürmek doğrultusundaki talepleri azaltacak önlemler geliştirir.

Avrupa Konseyi, Çerçeve Sözleşmesi Tavsiyesi No. 23: Rom, Aşkale ve Mısırlı topluluklarına mensup öğrencilerin eğitim sistemine katılması ve sistemde kalmasına yardımcı olması amacıyla oluşturulan programların sürekliliğini sağlayarak, bu toplulukların eğitim ihtiyaçlarının dile getirilmesi için kararlı adımların atılmasını sağlar.

Avrupa Konseyi, Çerçeve Sözleşmesi Tavsiyesi No. 24: Yeni eğitim sistemine henüz entegre olmamış Goralı topluluğuna mensup öğrencilere yönelik eğitim reformlarının uygulanması konusunda esneklik sağlar.

2009 Rapor bulguları

Kosova ve Sırbistan müfredatlarına bağlı iki ayrı eğitim sisteminin mevcut olması, farklı topluluklara mensup öğrenci ve öğretmenler arasındaki uyum ve etkileşimi engellemektedir. Kosova müfredatı dâhilinde her iki resmi dilde eğitim fırsatlarının eksikliği topluluklar arasındaki ilişkiler konusunda ayrı bir engel oluşturmaktadır. Arnavut olmayan topluluk dillerinde eğitim müfredatının geliştirilmesi, kaliteli ders kitaplarının bulunması ve topluluk öğretmenleri için lisans eğitimi konusunda fırsatlar yetersizliği gibi eksiklikler mevcuttur. Rom, Aşkale ve Mısırlı öğrencilerin eğitim sistemine yetersiz entegrasyonu kaygı uyandırmaktadır. Dragaş’taki Goralı çocukların ortak çok-müfredatlı okullara geri dönüşü ve seçilen resmi dilde elverişli eğitimden yararlanmaları konusunda siyasi anlaşmanın olmayışı onların eğitim hakkını etkilemektedir. Bununla birlikte, her iki grup öğrencilerinin fiziksel olarak ayrılmasına yol açan Kosova ve Sırbistan müfredatı taraftarları arasındaki

³⁰ Prizren bölgesi.

³¹ Ağustos 2009’da Binçe (Viti) ve Muhacirler Talinoçu (Ferizovik) mezarlıkları iki sefer hedef alınmış; Eylül 2009’da Vrelo (Lipyan); Ekim’de Muşutişte (Suhareka); Kasım 2009’da Vidaye (Klina) ve Yukarı Birniça (Priştine). Ocak 2010’da Lapye Selo (Graçanitsa) ve Lismir (Kosova Ovası) köylerinde iki Ortodoks mezarlığı tahrip edilmiştir ve her iki olayda da aynı mezar taşları hasar görmüştür; Mart ayında Rubovça köyünde (Lipyan belediyesi) bir mezarlığa zarar verilmiştir. Temmuz 2010’da, Şaşare’deki (Viti belediyesi) Kosova Hırvatları’na ait Katolik mezarlığına zarar verilmiş ve ibadet yerinin penceresi kırılmıştır. Muhtemelen aynı olay sırasında, birkaç mezardaki mermer yapıları haçlar ve fotoğraflara zarar verilmiştir. Bazı mezar taşları tamamen tahrip edilirken, diğerleri üzerinde hayvan pislikleri görülmüştür.

anlaşmazlık, Goralı öğrenciler ile diğer topluluklardan öğrenciler arasındaki iletişimi daha da engellemiştir.

Mevcut durum

Kosova ve Sırbistan müfredatlarının aynı çatı altında birlikte var olduğu okullarda dahi, Kosova Arnavut ve Kosova Sırp toplulukları öğrencileri ve öğretmenler arasındaki etkileşim düzeyi gelişmemiştir. Bununla birlikte, diğer toplulukların katıldığı okullarda öğrenciler arasındaki ilişkilerin daha iyi olduğu görülmektedir. Türkçe eğitimin mevcut olduğu Gilan ve Doburçan'daki iki ilköğretim okulunda, farklı sınıflarda aynı okul alanı ve okul bahçesini birlikte paylaşıyor olmalarına rağmen, Kosova Türk öğrencileri ile Kosova Arnavut öğrencileri arasında etkileşim mevcuttur. Kosova Arnavut, Kosova Boşnak, Kosova Türk, Rom, Aşkali ve Mısırlı öğrenciler Kosova genelinde Kosova müfredatı ile çalışan okullarda birbirleriyle etkileşim içerisinde.³² Benzeri şekilde, Sırbistan müfredatı ile çalışan okullardaki Kosova Sırp, Kosova Boşnak, Kosova Hırvat, Kosova Karadağlı, Rom ve Aşkali öğrencileri arasındaki iyi ilişkiler aşikârdır.³³ Bazı belediyelerde resmi dilleri öğrenme fırsatı mevcuttur, şöyle ki Kosova Türk ve Kosova Boşnak öğrencileri kendi anadillerinde eğitime katılıyor olmakla birlikte iki resmi dilden birinde öğrenim alabilir. Örnek olarak, İpek'te Kosova Boşnak öğrencileri haftada iki saat Arnavutça dersi görmektedir, Türk dilinde eğitim ise birkaç belediyede mevcuttur.³⁴ Haziran 2010'da Eğitim, Bilim ve Teknoloji Bakanlığı (EBTB) Rom dilinde müfredatı onayladı. Kosova eğitim sistemine katılan tüm öğrenciler için ikinci sınıftan dokuzuncu sınıfa kadar dilbilgisi, kültür ve tarih derslerinin seçmeli dersler olması beklenmektedir.³⁵

Bu öğretim yılı başında, EBTB Kosova müfredatına bağlı Arnavut dilinde ilköğretime katılan tüm çocuklara bütün dersler için ücretsiz ders kitabı sağlamıştır. Sırp çoğunluklu Leposaviç, Zubin Potok ve Zveçan belediyelerindeki Kosova Arnavut çocuklarına ücretsiz ders kitabı verilmiştir. Sırbistan Eğitim Bakanlığı Sırbistan müfredatına bağlı sadece birinci sınıf öğrencilerine ücretsiz ders kitabı sağlarken, daha üst sınıftaki öğrencilerin ders kitaplarını kendileri temin etmesi gerekmektedir. Mitroviça bölgesinde faaliyet gösteren birçok uluslararası kuruluşu ücretsiz okul kitabı eksikliği sorununu hafifletme girişiminde bulunmuştur. Örnek olarak, Danimarka Mülteci Konseyi ikinci ve üçüncü sınıftaki Rom, Aşkali ve Mısırlı kız öğrencileri için tüm ders kitaplarını temin ederken, AGİT aynı grup öğrencileri için dördüncü sınıftan sekizinci sınıfa kadar tüm ders kitaplarını temin etmiştir. Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF) Kosova Sırp öğrencileri için ilköğretim ikinci sınıftan dokuzuncu sınıfa kadar tüm ders kitaplarını sağlamıştır.

Arnavut olmayan topluluklar öğretmenleri için eğitim fırsatları ile ilgili, EBTB az sayıda girişimde bulunmuştur. Prizren bölgesinde, "Öğretmenlerin Eğitimi Merkezi" STÖ işbirliği ile EBTB Kosova Boşnak ve Kosova Türk öğretmenleri için

³² Prizren, Mamuşa, Priştine, Lipyan, Kosova Ovası, Obiliç, Ştime, Poduyeva, Skenderay, Viçitrin, doğu Mitroviça, Deçan, Yakova, Istog, Klina ve İpek belediyeleri.

³³ Gilan, Kamenica, Viçitrin, kuzay Mitroviça, Zubin Potok, Leposaviç, Zveçan, Dragaş, Rahovça ve Graçanitsa.

³⁴ Türkçe eğitim Gilan, Viçitrin, Mitroviça, Prizren, Mamuşa ve Priştine'de mevcuttur. Lipyan belediyesine bağlı Yanova'da TÜRK KFOR'u Kosova Türk ilköğretim okulu öğrencileri için haftada iki kez Türk dili dersini vermektedir.

³⁵ 2010-2011 öğretim yılından itibaren EBTB ikinci sınıf ve gelecek yıllar içerisinde aşamalı olarak diğer sınıflar için Rom müfredatını uygulamayı planlamaktadır.

“Çocukların psiko-sosyal gelişimi” konusunda eğitim vermiştir. Kosova Sırp ve Goralı toplulukları söz konusu olunca, Sırbistan müfredatına bağlı çalışan öğretmenler ve belediyeler arasında resmi iletişim bulunmamaktadır. Mart 2010’da, AGİT Kosova Eğitim Merkezi sivil toplum kuruluşu işbirliği ile tarih öğretmenlerine tarih dersleri sırasında çok-görünümlü ve katılımcı eğitim yöntemlerinin kullanımı konusunda yardımcı olması amacıyla bir proje uygulamıştır.

“Kosova’daki Rom, Aşkali ve Mısırlı Toplulukların Entegrasyonu Stratejisi”nin uygulanışı ile ilgili olarak, eğitim alanında yürütülen faaliyetler genellikle ebeveynler ve ilgili belediye eğitim müdürlükleri ile belediye topluluklar ofislerini hedef alarak, eğitimin önemi hakkında bilgilendirici kampanyalardan oluşmaktadır. Klina ve İstog’da, okul müdürleri ve öğretmenleri okuldan ayrılan öğrencileri hedef alan komiteler oluşturmuştur. Bunun sonucunda, iki Aşkali ve yedi Mısırlı aile çocuğu okula geri dönmüştür. Sadece Ferizovik belediyesi okuldan ayrılmış, yerinden edilmiş veya zorla geri gönderilmiş öğrenciler için hızlandırılmış eğitim sınıfları düzenlemiştir. Bazı diğer belediyelerde, belediye kuruluşlarının herhangi bir ciddi girişimi ve desteği olmadan, bu gibi etkinlikler yerel veya uluslararası kuruluşlar tarafından karşılanmaktadır. Ferizovik’teki Aşkali Topluluk Merkezi 37 çocuk için hızlandırılmış eğitim sınıfları düzenlerken, Caritas Kosova, UNICEF ve yerel PADEM kuruluşu kuzey Mitroviça ve Leopsaviç’teki kamplarda yaşayan Rom ve Aşkali çocukların eğitimini desteklemektedir. Balkan Sunflowers sivil toplum kuruluşu, kendi eğitim merkezleri aracılığıyla,³⁶ Rom, Aşkali ve Mısırlı öğrencileri arasında eğitimi teşvik etmektedir.

Sırbistan eğitim sistemi kapsamında eğitim gören Dragaş’taki Goralı öğrenciler, Dragaş’tan yedi kilometre uzakta bulunan uydu okullarda eğitim dönemini tamamlamayı başardı.³⁷ 2009/2010 öğretim yılı başlangıcında Sırbistan kuruluşları tarafından finanse edilen otobüs üç haftalık bir süre boyunca Dragaş belediyesinde çalışabilmek için gerekli belgelere sahip değildi. Bu nedenle, derslere katılabilmek için uzun mesafeleri kat etmek zorunda kalan öğrencilerin eğitim hakkı bir kez daha etkilenmiş oldu.

Bekleyen sorunlar

Mitroviça bölgesi dışındaki tüm diğer bölgelerde Kosova ve Sırbistan eğitim sistemlerinin aynı çatı altında geliştiği bazı okullar mevcuttur. Buna rağmen, Kosova Arnavut ve Kosova Sırp öğrencileri nadiren birbiriyle etkileşimde bulunmaktadır. Genel olarak sınıflar iki ayrı vardiya şeklinde organize edilmiştir ve onların iletişimi en düşük seviyede tutulmaktadır.³⁸ Gilan belediyesindeki³⁹ okullarda iki devir

³⁶ Kosova Ovası, Obiliç, Ştime ve Graçanitsa.

³⁷ Kosova ve Sırbistan müfredatları birkaç yıl boyunca aynı mekânda bir arada var oldu. Goralı öğretmenlerin, Sırbistan Eğitim Bakanlığı yerine EBTB ile çalışma sözleşmesini imzalamayı reddetmesinin ardından, Eylül 2008 tarihinde belediye Goralı öğretmenlerin Dragaş’taki belediye tarafından yönetilen okullara girmesini yasakladı. Neticede, Eylül ile Aralık tarihleri arasında, Sırp dilinde eğitim gören 135 Goralı çocuk okul mekânına ulaşamaz oldu ve Ocak 2009’dan itibaren Goralı öğrenciler ve öğretmenler komşu köylerdeki uydu okullara taşındı. Bilhassa kış dönemindeki ulaşım ile ilgili sorunlar ve eğitim kalitesi bu durumun getirdiği sonuçlarından bazılarını oluşturmaktadır. AGİT Ulusal Azınlıklar Yüksek Komiserliği ve AGİT Kosova Misyonu’nun uzlaşmaya dair arabuluculuk girişimlerine rağmen, olayla ilgili henüz sürekli bir çözüm bulunmamıştır.

³⁸ Dragaş belediyesine bağlı Brod; Obiliç belediyesine bağlı Çaravodiça; Lipyan belediyesine bağlı Rubovça; ve İpek belediyesine bağlı Siga’daki okullarda.

arasında 45 dakikalık bir ara bulunurken, Nobırda belediyesindeki⁴⁰ okullarda iki devir arasındaki süre 30 ila 60 dakika arasında değişmektedir. Bu nedenle, iki topluluğa ait öğrenciler birbiriyle karşılaşmamaktadır. Mogila⁴¹ ile Binaç⁴² gibi karma köylerde ise bu iki topluluğa ait öğrenciler aynı zamanlarda aynı okul binasında eğitime katılmaktadır. Bununla birlikte, farklı topluluklara mensup öğretmen ve öğrenciler arasındaki etkileşimi arttırmak üzere organize edilmiş etkinlikler mevcut değildir.

Arnavutça ve Sırpça dillerinde eğitim sağlayacak okullar veya alternatif bir organın olmaması nedeniyle, her iki resmi dilde öğrenim görme fırsatlarının eksikliği gerçek anlamda bir bütünleşmenin sağlanması doğrultusunda temel engellerden birini oluşturmaktadır. Bunun doğrudan etkisi Arnavutça ve Sırpça konuşanlar arasındaki mesafenin büyümesi iken, uzun dönemli etkisi genç nesillerin birbirleri ile iletişim kuracak durumda olmayacaklarıdır.

Türkçe ve Boşnakça dillerinde zorunlu eğitim ders kitapları ile ilgili de sorunlar mevcuttur. Priştine belediyesinde Boşnak dilinde Kosova eğitim sistemini takip eden Kosova Boşnak çocuklarına EBTB tarafından ücretsiz ders kitabı temin edilmemiştir. Boşnakça dilinde toplam 69 ders kitabı dışında 17 ve Türkçe dilinde toplam 70 ders kitabı dışında 16 ders kitabı Kosova’da mevcut değildir. Ortaöğretim için mevcut ders kitapları sayısı ise daha da azdır.⁴³ Bu nedenle, Kosova Boşnak ve Kosova Türklerinin Bosna Hersek ve Türkiye’den ek kitaplar satın alması gerekmektedir. EBTK tarafından Boşnakça ve Türkçe dillerinde sağlanan kitaplar düşük kalitededir. Bu durum genel olarak kitapların geliştirilmesi ve onların Boşnakça ile Türkçeye tercüme edilmesi ile görevli kişilerin kendi anadili olmamasından kaynaklanmaktadır. Bu yüzden, çeviriler çoğu zaman hem dil hem de içerik bakımından düşük standartlı olmuştur.

2 Haziran 2010’da, EBTB Rom dilinde ders kitaplarının geliştirilmesi için üç aylık bir ihale başlattı fakat bunlar okul yılı başında mevcut değildi. Yeterli olmayan sayıda eğitilmiş öğretmen mevcuttur ve ailelerin çocuklarını Rom müfredatına kaydetmeyi kararlaştırması için gerekli bilgiye sahip değildir. “Rom, Aşkale ve Mısırlı Toplulukların Entegrasyonu Stratejisi” eğitim maddesinin uygulanması için somut ve daha sistematik çabalar verilmelidir.

Nihayetinde, AGİT Ulusal Azınlıklar Yüksek Komiserliği ile AGİT Kosova Misyonu’nun uzun süredir devam eden bu sorunu çözüme kavuşturmak doğrultusundaki girişimlerine rağmen, Goralı öğrenciler hala onların eğitim hakkını gerektiği şekilde kullanmasını etkileyen siyasi müdahalelere maruz kalmaktadır ve kendi anadillerinde onaylanmış bir müfredatın yokluğu ile yüzleşmektedir.

³⁹ Karma bir köy olan Poneş’te, Kosova Arnavut ve Kosova Sırp öğrencileri okul binasını ortaklaşa olarak kullanmaktadır. Kosova Sırp öğrencileri için, Paralevo köyünde Sırbistan sistemine göre çalışan uydu ilköğretim okuludur.

⁴⁰ Karma bir köy olan Yasenovik’te, Kosova Arnavut ve Kosova Sırp öğrencileri köyün merkezinde bulunan okul binasını ortaklaşa olarak kullanmaktadır.

⁴¹ Klokot belediyesi.

⁴² Viti belediyesi.

⁴³ Örnek olarak, yüksek ortaöğretim öğrencileri için Boşnak dilinde yayınlanan sadece bir ders kitabı mevcuttur - 8. Sınıflar için okuma kitabı.

4. DİLLERİN KULLANIMI

Avrupa Konseyi, Çerçeve Sözleşmesi Tavsiyesi No. 16: Dillerin kullanımı ile ilgili olarak, idari makamlar, topografik göstergeler ve kişisel isimlerin kaydı dâhil olmak üzere, netlik ve yasal kesinliği geliştirmek için yeni bir dil mevzuatı benimse ve yargı dâhil olmak üzere, ilgili sektörlerin dil gereksinimleri ile uyumunu yakından gözlemle.

2009 Rapor bulguları

Mevcut yasal çerçeve dilsel haklar ile ilgili uluslararası gereklilikleri karşılıyor olmasına rağmen, bunun uygulaması yetersiz kalmaktadır. Yetersiz insan ve finans kaynakları çok-dilli kamu hizmetlerine erişim ve kamu hayatına etkin katılımı tehlikeye atmaktadır. Benzer şekilde, bu durum Dillerin Kullanımı Komisyonu'nun⁴⁴ etkin bir şekilde denetleme ve siyaset oluşturma mekanizması haline gelmesini önlemektedir.

Mevcut durum

Kosova'daki çoğunlukta olmayan topluluklar genel olarak kamu alanında kendi anadillerini özgürce kullanabilmekte ve Kosova'nın büyük bölümünde belediye görevlilerine resmi dillerde hitap etmektedir. Bazı belediyeler belediye toplantıları sırasında çeviri yapmaktadır ve belgeleri resmi dillere tercüme etmektedir. Boşnakça dilinin resmi diller arasında yer aldığı belediyelerde⁴⁵ resmi belgelerin çoğu kendi anadillerinde mevcuttur ve resmi belediye meclisi toplantıları sırasında Boşnakça dilinde tercüme yapılmaktadır. Belediye bünyesinde geleneksel olarak kullanılan bir dil olması nedeniyle, Rom dilinin Prizren belediyesi kapsamında resmi dil olarak kabul edilmesi üzerine tartışmalar devam etmektedir. Topluluk tarafından henüz resmi bir talep sunulmamış olmasına rağmen, belediye görevlileri bu konuyu birkaç vesileyle görüşmüştür.

Belediye tercüme birimleri ile ilgili Kosova genelinde görülen ortak özellik, oluşturuldukları bölgelerde,⁴⁶ maddi kısıtlamalar nedeniyle genel olarak yetersiz personel ile çalışmasıdır. Bununla birlikte, belediye tercümanları genellikle yasal belgelerin tercüme edilmesi konusunda gerekli profesyonel donanıma sahip değildir ve dolayısıyla yapılan tercüme çoğu zaman hatalı olmaktadır. Kaynak yetersizliği ayrıca sözlük gibi zorunlu malzemelerin temin edilmesini etkilemektedir ve aynı zamanda acil durumlarda çeviri hizmetinin dışarıdan sağlanmasına izin vermemektedir. Söylentilere göre, sadece Kosova Arnavutlarının⁴⁷ yaşadığı bazı belediyeler belgelerin resmi dillere tercüme edilmesi mecburiyetini Kosova kuruluşları tarafından dayatılan gereksiz bir mali yük olarak görmektedir.

22 Nisan 2009 tarihinde, Prizren topluluklardan sorumlu belediye meclisi başkan yardımcısı, Kosova Türk ve Kosova Boşnak topluluklarının Prizren Belediyesi logosunun içeriği ve kabul edilmiş prosedürleri hakkında endişelerini dile getirerek,

⁴⁴ Dillerin Kullanımı Komisyonu 2007 yılında oluşturulup, Başbakanlık Dairesi bünyesinde, resmi dillerin muhafaza edilmesi, geliştirilmesi, korunması ve denetlenmesi yanı sıra onların Kosova genelinde eşit statüye erişimini sağlaması amacıyla bağımsız bir kurum olarak oluşturulmuştur. Kurum ayrıca anadili resmi dillerden biri olmayan fakat belirli belediyelerde resmi kullanımda bulunan topluluk dillerinin korunmasını da sağlamaktadır.

⁴⁵ İpek, Prizren ve Dragaş belediyelerinde.

⁴⁶ Yunik, Malişova, Leposaviç, Zveçan, Zubin Potok, Glogovça, Obiliç ve Ştime belediyeleri tercüme birimleri mevcut değildir.

⁴⁷ Örneğin, Malişova ve Suhareka belediyelerinde, Kosova Sırpları'nın 1999 yılında yerinden edilişinden bu yana geri dönüş yaşanmamıştır.

Anayasa Mahkemesi'ne şikâyetle bulundu. Topluluklar, Prizren Birliği'ne⁴⁸ göndermede bulunan belediye logosundaki "1878 Prizren" ibaresinin müşterek yaşam, çok etniklik, çok kültürlük ve çok dillilik ilkelerini yansıtmadığından şikâyetçiydi. Bir diğer endişe ise "Belediye" kelimesinin Prizren'de geçerli olan tüm resmi dillerde belirtilmemesiydi. 18 Mart 2010 tarihinde, Anayasa Mahkemesi logonun kimliklerin korunması ve geliştirilmesi açısından çoğunlukta olmayan toplulukların haklarını ihlal ettiğini değerlendirdi ve Prizren Belediyesi'ne üç ay içerisinde logonun değiştirilmesi için talimatta bulundu.⁴⁹ Bununla birlikte, 16 Haziran 2010'da, tanınan sürenin sona ermesinden iki gün önce, Anayasa Mahkemesi belediye tarafından kararın uygulanması için verilen sürenin uzatılması doğrultusunda 90 günlük ek süre tanınması doğrultusundaki talebine olumlu yanıt verdi.⁵⁰ Belediye logosu halen değişmiş değildir.

Bekleyen sorunlar

Kosova'da resmi dillerin kullanımı ile ilgili genel durumda ilerleme kaydedilmiş olmasına rağmen, yürürlükteki yasalar ile uyum sağlaması için ele alınması gereken bir dizi sorun daha vardır.

Merkezi düzeyde faaliyet gösteren Dillerin Kullanımı Komisyonu verimsiz olmakla birlikte, Kosova halkının çoğu tarafından bilinmemektedir. Halkın komisyonun varlığı ve şikâyet mekanizmaları ile prosedürleri hakkında genel olarak habersiz olması nedeniyle, geçtiğimiz yıl içerisinde hiçbir şikâyet almamıştır. Kosova hükümeti merkezi ve belediye kuruluşlarının sorumlulukları ile resmi ve diğer topluluk dilleri kullanıcılarının hakları hakkında açıklamada bulunmak üzere herhangi bir bilgilendirici kampanya yürütmemiştir.⁵¹ Bu yapının düzgün çalışmasını engelleyen en önemli etkenlerden biri kaynak yetersizliğidir. Bununla birlikte, komisyon üyelerinin farklı bakanlıklarda ve değişik görevlerde hizmet vermesi ve Dillerin Kullanımı Komisyonu'nda çalıştıkları süre için karşılık almaması yetersiz ilgiye yol açmaktadır. Dillerin Kullanımı Yasası ile ara sıra uyum sağlamayı başaramayan Kosova hükümeti tarafından da siyasi destek eksikliği mevcuttur. Örnek olarak, Ocak 2010'da, Başbakanlık Ofisi tarafından yayınlanan insan hakları raporu,⁵² belediye isimlerinin sadece Arnavutça karşılığına yer verip bazı şehirlerin resmi olmayan isimlerini kullanması nedeniyle, Dillerin Kullanımı Yasası ile çelişkiye düşmüştür.

Kamusal şirketlerin de dillerin kullanımı yasası hükümleriyle uyumsuzluk gösterdiği gözlemlenmiştir. Şubat 2010'da, Kosova Enerji Kurumu, sadece Arnavutça dilinde kesim bildirisi yayınlayarak, ağırlıklı olarak çoğunluk olmayan topluluklar tarafından ikamet edilen birkaç köy ve yerleşim yerinin elektrik bağlantısını kesmiştir.⁵³ Benzeri

⁴⁸ Prizren Birliği, 10 Haziran 1878 tarihinde Prizren'de kurulan Arnavut siyasi kuruluşudur.

⁴⁹ Anayasa Mahkemesi, Dava No. KO 01/09, "Çemayl Kurtişi ve Prizren Belediye Meclisi", 21 Haziran 2010.

⁵⁰ 18 Haziran 2010 tarihinde Anayasa Mahkemesi oybirliği ile Prizren Belediyesi'ne verilen süreyi uzatma kararı alarak mahkeme kararını uygulaması için 18 Eylül tarihine kadar zaman tanıdı ve Belediye'den verilen süre içerisinde kaydedilen ilerleme hakkında rapor sunmasını talep etti.

⁵¹ 20 Ekim 2006'da, 2006/51 sayılı UNMIK Yönetmeliği ile yürürlüğe girdiği şekilde, Madde 36(2), 02/L-37 sayılı Dillerin Kullanımı Yasası.

⁵² Başbakanlık Ofisi, *İnsan Hakları, Eşit Fırsatlar, Azınlık Hakları, Çocuk Hakları, Engelli Kişiler Hakları, Ayrımcılığa Karşı ve Yolsuzluğa Karşı Alanlarındaki Faaliyetler Raporu*, Ocak 2010.

⁵³ Arnavutça dilinde kesim bildirisi alan yerleşim alanları: Skenderay belediyesine bağlı Devič manastırı, Viçitırın belediyesine bağlı Graçe, İpek belediyesine bağlı Brestovik ve Priştine'ye bağlı Kosova Ovası.

şekilde, Priştine bölgesine bağlı bulunan Obiliç belediyesi Kosova Sırp sakinleri, faturaları sadece Arnavutça dilinde aldıklarını ve belediye isminin Kosova Arnavut topluluğu tarafından yaygınca kullanıldığı şekilde, resmi olmayan “Kastriot” olarak adlandırıldığını iddia etmektedir.

Yerel düzeyde, Kosova Sırp ve Kosova Arnavutları çoğunluğu oluşturmadıkları bölgelerde kendi dillerinde kendilerini açıkça ifade etme konusunda halen zorluk çekmektedir.⁵⁴ Viti belediyesindeki Kosova Hırvatları'nın topluluğun açıkça Hırvatça konuşmaya çekindiği belirli kamu alanları ile bağlantılı bazı korkuları vardır. Rom topluluğu mensupları, ağırlıkla Kosova Arnavutları tarafından ikamet edilen bölgelerde Sırpça dilini kullanmaktan çekinip, mümkün olduğunca Arnavutça dilini kullanmaya çalışmaktadır.

Belediye toplantıları sırasında resmi dillere çeviri, resmi belgelerin tüm resmi dillerde mevcut olması, kaliteli tercüme ve kişisel isimler ile topografik işaretlerin düzgün yazılışı gibi konularda sorunlar mevcuttur. Bazı belediyeler belediye meclisi veya topluluklar komitesi toplantıları sırasında çeviri sağlamamaktadır.⁵⁵ Bununla birlikte, çeviri sağlandığı durumlarda, bu genellikle gecikmiş ve düşük kalitededir. Belediyeler genel olarak bu durumu tercümanların aşırı yoğunluğu ve personel yetersizliğine bağlamaktadır. Tercüme eksikliği nedeniyle en çok etkilenen Sırpça kullanan kişilerdir ve bunu Türkçenin resmi kullanımda olduğu belediyelerdeki Kosova Türkleri takip etmektedir. Kosova Arnavutları yeni oluşturulan Gračanitsa belediyesinde tercüme biriminin yokluğu, dillerin kullanımıyla ilgili belediye yönetmeliğinin henüz geliştirilmemesi ve belediye meclisi tutanaklarının sadece Sırpça dilinde ve Kiril alfabesiyle sağlanması nedeniyle zorluklar yaşamaktadır. Bununla birlikte, Mart 2010'da, belediye bir Kosova Arnavut tercüman temin ederek durumu birazcık hafifletti. İpek'teki Kosova Boşnak öğretmenleri çalışma sözleşmelerini sadece Arnavutça dilinde aldı ve Temmuz 2010'da Topluluklar Komitesi'ne şikâyette bulundu.⁵⁶

Kişisel bilgilerin resmi ve kişisel belgeler yanı sıra topografik işaretlerdeki köy isimlerinin yazılışı ile ilgili sorunlar da görülmektedir. Belediyelerin bu dillerdeki teknik yazılım programlarının eksikliği nedeniyle, uyumsuzluk bilhassa Sırpça ve Türkçe dillerinde belirgindir. Bu nedenle, Sırpça ve Türkçe alfabelerinde yer alan bazı harfler Arnavutça diline yanlış uyarlanarak kimlik belgeleri, doğum kâğıtları, mülkiyet konuları ve diğer resmi belgelerde yanlış gözükmektedir. Kosova resmi belgelerindeki Sırp isimleri Kiril alfabesi yerine genellikle Latin alfabesi ile yazılmaktadır. Benzer şekilde, topografik işaretler çeşitli hatalar içermektedir, Vıçitırın'da gibi ana caddedeki işaretler Sırpça dilinde dört değişik versiyonda belirmekte veya tüm resmi dilleri içermemesi nedeniyle uyumsuz olmaktadır. Örnek olarak, Skenderay'daki yeni işaretlerde “Skenderaj/Srbica” yazması gerekirken “Skenderaj/Skenderaj” geçmektedir ve Mamuşa'daki işaretler sadece Arnavutça ve Türkçe dillerinde gösterilmektedir. Çoğu zaman, resmi dillerdeki tabelalar tahrif

⁵⁴ Kosova Sırpıları Ferizovik, Viti, Glogovça ve Skenderay gibi belediyelerde güvenlik endişesi nedeniyle kendilerini kendi adalarında ifade etmekten çekinmektedir. Kosova Arnavutları kendi adalarını kuzey belediyelerinden Leposaviç, Zubin Potok ve Zvečan'da açıkça kullanmamaktadır.

⁵⁵ Ferizovik, Viti, Deçan, Malişova, Kosova Ovası, Gračanitsa, Obiliç, Poduyova ve Priştine'de.

⁵⁶ Raporun hazırlandığı sıralarda, Kosova Boşnak öğretmenleri henüz resmi bir açıklama almış değildir.

edilirken, çoğunlukta olmayan toplulukların yaşadığı köylerde tabela ve işaretler bulunmamaktadır.⁵⁷

5. KATILIM

Avrupa Konseyi, Çerçeve Sözleşmesi Tavsiyesi No. 26: Azınlık topluluklarına mensup kişilerin Geçici Özyönetim Kurumları (GÖK) strüktürleri ve süreçlerine daha iyi katılımını sağlamak üzere çaba sarf etmeye devam et.

Avrupa Konseyi, Çerçeve Sözleşmesi Tavsiyesi No. 28: Belediyelerdeki topluluklar komitesi temsilciliğini ve etkinliğini geliştirme yollarını değerlendir.

2009 Rapor bulguları

Belediye ve merkezi düzeydeki kamu hizmetleri ve karar alma sürecine toplulukların eşit katılımı sorun olmaya devam etmektedir. “Kosova’daki Rom, Aşkâli ve Mısırlı toplulukların Entegrasyonu Stratejisi”nin uygulanmasını sağlamak doğrultusundaki girişimler yetersiz olmaktadır.

Mevcut durum

Uygulamadaki kamu hizmetleri yasası Arnavut olmayan toplulukların merkezi düzeyde en az yüzde on ve yerel düzeyde çoğunlukta olmayan toplulukların sayısı ile bağlantılı olarak orantılı katılımını öngörmektedir.⁵⁸ Resmi istatistiklere göre, Arnavut olmayan toplulukların temsil düzeyi Kosova Meclisi’nde % 12.93, Başbakanlık Ofisi’nde % 10.35 ve hükümette % 7.89’dur.⁵⁹

Nüfus sayımı eksikliği nedeniyle, çoğunlukta olmayan toplulukların belediye kamu hizmetlerine katılım oranı hakkında kesin veriler sağlanamamaktadır. Bununla birlikte, çoğunlukta olmayan toplulukların belediye düzeyindeki katılım oranı hakkında veriler mevcuttur. 1,034 belediye meclisi üyesi dışında, 13’ü kadın olmak üzere, toplam 53 çoğunluk olmayan topluluk temsilcisi bulunmaktadır.⁶⁰ Çoğunluğu oluşturmadıkları bölgelerde en çok temsil edilen çoğunluk olmayan topluluk, toplam 27 belediye meclisi üyesi⁶¹ ile, Kosova Arnavutlarıdır ve bunu sırasıyla dokuz meclis üyesi ile Kosova Boşnak,⁶² yedi meclis üyesi ile Kosova Türk,⁶³ dört üye ile Mısırlı,⁶⁴ üç üye ile Aşkâli,⁶⁵ iki üye ile Goralı⁶⁶ ve birer üye ile Kosova Karadağlı⁶⁷ ve Rom⁶⁸

⁵⁷ Örnek olarak, Kosova Sırp ve Romlar’ın yaşadığı Viçitırın belediyesine bağlı Priluje’de olduğu gibi.

⁵⁸ 14 Haziran 2010 tarihli, 03/L-149 sayılı Devlet Memurluğu Yasası, Madde 11. Yasa kapsamına alınan farklı ölçütlerin kabul etmesi ardından, çoğunlukta olmayan toplulukların temsil düzeyi % 16,6’dan % 10’a düşmüştür.

⁵⁹ Başbakanlık Dairesi, *Kosova Devlet Memurluğu ve Kamusal Şirketler içerisinde Çoğunlukta Olmayan Topluluk Mensuplarının İstihdamı Raporu*, Mart 2010, s. 36-37.

⁶⁰ Sağlanan veriler yeni kurulmuş Partiş ve Yunik belediyelerindeki rakamları içermemektedir.

⁶¹ Mamuşa ve Graçanitsa belediyelerinde 1, Klokot belediyesinde 5, Nobırda’ ve Ştırpçe belediyelerinde 10’ar Kosova Arnavut belediye meclisi üyesi bulunmaktadır.

⁶² Kosova Boşnakları’nın Prizren, Dragaş ve İpek belediye meclislerinde üçer temsilcisi bulunmaktadır.

⁶³ Kosova Türkleri’nin Prizren’de 3, Gilan, Viçitırın, Mitroviça ve Priştine’de birer temsilcisi bulunmaktadır.

⁶⁴ Mısırlılar’ın Kosova Ovası, İpek, Yakova ve İstog belediye meclislerinde birer temsilcisi bulunmaktadır.

⁶⁵ Aşkâli topluluğunun Ferzovik’te 2 ve Kosova Ovası’nda 1 belediye meclisi temsilcisi bulunmaktadır.

⁶⁶ Dragaş’ta 2 Goralı meclis üyesi bulunmaktadır.

⁶⁷ Kosova Ovası’nda 1 Kosova Karadağlı meclis üyesi bulunmaktadır.

toplulukları takip etmektedir. Kosova Sırp ve Hırvatlarının çoğunluğu oluşturmadıkları belediyelerde hiçbir temsilcisi yoktur. Bununla birlikte, ademi merkezîyetçilik (desentralizasyon) süreci kapsamında çoğunlukla Kosova Sırpı tarafından ikamet edilen dört yeni belediyenin oluşturulması, Kosova Sırplarının yaşadıkları belediyelerdeki sayısını düşürmüştür. Neticede, onların kendi özgün belediye meclislerindeki temsil sayısı azalmıştır.⁶⁹

Belediye düzeyinde katılım mekanizmaları ile ilgili olarak, on bir belediyede⁷⁰ topluluklardan sorumlu başkan yardımcısı adlandırılmıştır. Toplam olarak beş Kosova Arnavut'u, iki Kosova Sırp'ı, iki Kosova Türkü, birer Kosova Boşnak ve Mısırlı temsilci bu görevi yerine getirmektedir. Yürürlükteki yasalar bu görevin oluşturulması için yüzde onluk barajı⁷¹ gerektirmektedir. Bununla birlikte, yasalar tarafından mecburiyet oluşturulmasına rağmen, dört belediye⁷² topluluklardan sorumlu başkan yardımcısını adlandırmaya karar verirken, diğer iki belediye⁷³ bu doğrultudaki yasal yükümlülüklerini yerine getirmemiştir.

On üç belediye⁷⁴ belediye meclisi yönetici yardımcısı adlandırmıştır. Toplam olarak, Kosova Arnavut, Kosova Türk ve Mısırlı topluluklarından üç, iki Kosova Sırp'ı ve bir Kosova Boşnak temsilcisi bulunmaktadır. Belediye başkanı yardımcısı durumunda olduğu gibi, bu görev de yüzde on barajını gerektirmektedir.⁷⁵ Yedi belediye⁷⁶ gerekli barajın altında olmasına rağmen yönetici yardımcısı adlandırırken, Obiliç belediyesi bu doğrultudaki yasal gerekliliğini yerine getirmemiştir.

Topluluklar komitesi, belediye topluluklar ofisi ve geri dönüş ofisleri gibi diğer mekanizmalar genel olarak oluşturulmuş ve Kosova genelinde işlevsel durumdadır. Bazı belediyelerde, Rom, Aşkali ve Mısırlı toplulukları olduğu gibi, temsilsiz bulunan çoğunluk olmayan toplulukların temsili ile ilgili sorunlar devam etmektedir. Belediye topluluklar güvenlik konseyi 26 belediyede oluşturulmuştur ancak tüm toplulukların temsili hala sorun olmaya devam etmektedir. Birkaç belediye topluluklar güvenlik konseyi kapsamında temsil edilmemesi nedeniyle,⁷⁷ Rom topluluğu en çok etkilenen topluluklar arasında yer almaktadır. Bununla birlikte, sadece 18 belediyede geri dönüş çalışma gruplarının oluşturulması ile birlikte, bunların işlevselliği tartışmalıdır.

Aralık 2009'da, Kosova Meclisi "Rom, Aşkali ve Mısırlı Toplulukların Entegrasyonu Stratejisi"nin uygulanması için eylem planını onayladı. 26 Mayıs 2010'da, Kosova

⁶⁸ Prizren belediye meclisinde 1 Rom temsilcisi bulunmaktadır.

⁶⁹ Kasım 2009 seçimlerinden sonra Gilan bölgesine bağlı Klokot ve Ranilug ile Priştine bölgesine bağlı Graçanitsa yeni belediye olmuştur. Haziran 2010'da yeni oluşturulan belediyelerden Gilan bölgesine bağlı Partes'te seçimler gerçekleşmiştir.

⁷⁰ Mitroviça, Gilan, Klokot, Nobırda, Ranilug, Ştirpçe, Obiliç, Dragaş, Mamuşa, Lipyan ve İpek. İpek belediyesi Kosova Sırp ve Mısırlı olmak üzere, topluluklardan sorumlu iki başkan yardımcısı adlandırmıştır. Buna rağmen, Yerel Yönetim Bakanlığı İdari Yönergesi gereğince, her iki pozisyonun belediye bütçesi tarafından finanse edilememesi nedeniyle, Kosova Sırp topluluklardan sorumlu başkan yardımcısı görevden uzaklaştırılmıştır..

⁷¹ 03/L-040 sayılı Yerel Özyönetim Yasası, Madde 61, 15 Haziran 2008.

⁷² Gilan, Mamuşa, Mitroviça ve Lipyan.

⁷³ Kosova Ovası ve Graçanitsa.

⁷⁴ Gilan, Kameniča, Klokot, Nobırda, Ştirpçe, Mitroviça, Yakova, Istog, İpek, Graçanitsa, Lipyan, Priştine ve Dragaş.

⁷⁵ 03/L-040 sayılı Yerel Özyönetim Yasası, Madde 54, 15 Haziran 2008.

⁷⁶ Gilan, Kameniča, Yakova, Istog, Mitroviça, Priştine ve Lipyan.

⁷⁷ Yakova, Deçan, Vıçitrın, Priştine ve Lipyan.

hükümeti stratejinin uygulanmasını takip etmek, siyasi destek ve rehberlikte bulunmak ile görevlendirilen “Eylem Planının Uygulanması için Kurumlar Arası Yönlendirme Komitesini” (Yönlendirme Komitesi) oluşturdu. Kompozisyonu itibariyle, Yönlendirme Komitesi’nin ayrıca ilgili bakanlıklar arasındaki koordinasyonu ve Kosova bütçesinden yeterli finans kaynakların aktarımını sağlaması beklenmektedir.⁷⁸ İlgili toplulukların çıkarlarını temsilen Yönlendirme Komitesi’nde Rom, Aşkali ve Mısırlı topluluklarından birer temsilci yer almaktadır. Yönlendirme Komitesi ilk defa 8 Temmuz 2010 tarihinde bir araya geldi.

Bekleyen sorunlar

Arnavut olmayan toplulukların kamu hizmetlerinde istihdam oranının düşük kalması endişe verici olmaya devam etmektedir. Kamu hizmetleri yasası Arnavut olmayan toplulukların kamu hizmetlerine en düşük katılım oranını yüzde 16,6’dan yüzde 10’a indirmiştir.⁷⁹ Tüm toplulukların istihdama katılımını teşvik etmek yerine, daha düşük bir yüzdelik gereksinimi, Arnavut olmayan toplulukların Kosova’daki kamu hayatına katılımı fırsatını daha da azaltmaktadır. Yerel düzeyde, çoğunluk olmayan toplulukların belediye meclislerinde yetersiz temsili, onların Kosova toplumunun aktif bir parçası olması ve böylece kendi haklarını etkin bir şekilde koruyabilmesi ve geliştirmesi fırsatını tehlikeye atmaktadır. Bilhassa yüzde onluk yasal gerekliliğin karşılandığı belediyelerde, tüm topluluklara meydan sağlayan ve yasa ile belirlenmiş tüm katılım mekanizmalarının oluşturulması doğrultusunda daha fazla gayret gösterilmelidir.

Kosova’daki Rom, Aşkali ve Mısırlı toplulukların entegrasyonu stratejisi uygulama oranı hala yetersizdir. Kosova hükümeti stratejinin onaylanmasından bir yıl sonra eylem planını kabul etmiştir⁸⁰ ki bu gecikme, aradaki süre içerisinde Kosova ve belediye bütçelerinden herhangi bir kaynak aktarımı yapılmasının önüne geçmiştir. Stratejinin uygulanması ve eylem planında yer alan etkinliklerin gerçekleşmesi için finans kaynak sağlaması ile görevlendirilmiş Yönlendirme Komitesi’nin oluşturulması beş ay aldı. 2011 yılı için kaynak aktarımı hala belirsizdir.

6. GERİ DÖNÜŞ VE YENİDEN ENTEGRASYON

Avrupa Konseyi, Çerçeve Sözleşmesi Tavsiyesi No. 9: Önceden kabul edilen mevzuatın uygulanması ve tarım ile diğer mülkiyete engelsiz erişim ve yeniden elde etme dâhil olmak üzere, Sırp ve diğerleri ile ilgili güvenlik endişelerini ciddi bir şekilde ele alarak sürdürülebilir geri dönüş doğrultusundaki engelleri kaldırmak üzere güçlü ve pratik önlemler al.

Avrupa Konseyi, Çerçeve Sözleşmesi Tavsiyesi No. 11: Kosova’ya zorla geri gönderilen azınlık topluluklarına mensup kişilerin entegrasyonunu sağlamak üzere yardım önlemleri ve daha anlaşılır kurumsal sorumluluklar dağılımını geliştir.

Avrupa Konseyi, Çerçeve Sözleşmesi Tavsiyesi No. 12: Kosova’nın kuzeyindeki kurşunla zehirlenmiş kamplardaki Romların, onların refahı ve sağlığını göz önünde bulundurarak, alarm verici vaziyetteki sağlık durumlarını geliştirmek üzere acil önlemler almaya devam et ve Romların geri dönüşünü bağdaştırmak ve gelecekte benzeri sağlık krizlerinin oluşmasını

⁷⁸ Eylem planına göre, Yönlendirme Komitesi Başbakan Yardımcısı tarafından yürütülmektedir ve Eğitim Bakanı, Çevre ve Alan Planlaması Bakanı, Sağlık Bakanı, İyi Yönetim Ofisi müdürü (ki bu aynı zamanda komite başkan yardımcısı olarak da hizmet vermektedir), Topluluk Konuları Ofisi müdürü, topluluklar danışma konseyinden bir temsilci, Ombudsperson ve Rom, Aşkali ve Mısırlı topluluklarından birer temsilciden oluşmaktadır.

⁷⁹ Önceleri çoğunlukta olmayan toplulukların kamu hizmetlerindeki temsil oranı, 13 Eylül 2001’de değiştirilmiş şekliyle, Kosova Geçici Özyönetim Yürütme Bölümü 2001/19 sayılı UNMIK Yönetmeliği Madde 4(2) gereğince, çoğunlukta olmayan toplulukların Kosova Meclisi’nde temsil oranını yansıtmaktaydı.

⁸⁰ Kosova hükümeti “Rom, Aşkali ve Mısırlı Toplulukların Entegrasyonu Stratejisi”ni 24 Aralık 2008 tarihinde ve bunun uygulaması için eylem planını 23 Aralık 2009’da onayladı.

2009 Rapor bulguları

Mülkiyetin geri iadesine sınırlı veya gecikmiş erişim, gecekondulu mahalleleri ve toplu bakım merkezlerindeki uygunsuz barınma şartları, sosyo-ekonomik fırsatlar eksikliği ve eğitimle ilgili endişeler sürdürülebilir geri dönüş ve mülteciler ile yerinden edilmiş kişilerin entegrasyonu konusunda temel engellerden birini oluşturmaya devam etmektedir. Rom, Aşkali ve Mısırlı toplulukları en dezavantajlı gruplar arasında yer almaktadır. Mitroviça'nın kuzeyindeki kurşunla zehirlenmiş kamplarda yaşayan Rom ve Aşkali yerinden edilmiş kişiler için oluşturulmuş sürdürülebilir çözüm veya elverişli sağlık tedavisi mevcut değildir. Bununla birlikte, geri iade edilmiş kişilerin yeniden entegrasyonu stratejisinin uygulanması için yeterli kaynak eksikliği ve kurumlar arasındaki yetersiz koordinasyon Kosova'ya zorla geri dönenleri büyük ölçüde etkilemektedir.

Mevcut durum

2009 yılı sırasında ve 2010 yılının ilk aylarında bir önceki yıla kıyasla Kosova'ya geri dönen yerinden edilmiş kişiler sayısında artış görülmektedir.⁸¹ 2009 yılında toplam 1,153 ve Ocak 2010'den bu yana toplam 884 çoğunluk olmayan topluluk mensubu Kosova'ya geri dönmüştür.⁸² 1999 yılından itibaren ilk defa 15 Kosova Arnavut ailesi Kosova'nın kuzeyindeki yeniden inşa edilmiş evlerine geri döndü ve şu sıralarda kuzey Mitroviça'daki Brdjani/Kroi i Vitakut köyünde yaşamaktadır.

Aynı zamanda, 2010 yılının ilk altı ayı içerisinde, toplam 1,509 kişi Batı Avrupa ülkelerinden zorla Kosova'ya geri gönderildi. Toplam olarak, 271 risk altında topluluklar mensubu ve Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR) tarafından sürekli uluslararası koruması ihtiyacında olduğu değerlendirildi.⁸³ Toplam 2,962 kişi ile, bir önceki yıla kıyasla, 2009 yılında zorla geri dönenler sayısında artış görülmektedir.⁸⁴ Çoğunlukta olmayan topluluklar arasında, Aralık 2009 yılına ait UNHCR uygunluk talimatları çerçevesinde ev sahipliği yapan ülkelerini bu korumasız topluluğun koruma ihtiyaçlarını dikkatle değerlendirmesi doğrultusundaki davetine rağmen,⁸⁵ çoğu Rom topluluğuna mensup bulunmaktadır.⁸⁶ 25 Haziran'da, Kosova hükümeti geniş ölçüde Avrupa Birliği talepleri ile uyum içerisinde bulunan geri kabul yasasını onaylamıştır.

⁸¹ 2006 yılında toplam 1,669, 2007 yılında 1,816 ve 2008 yılında 679 yerinden edilmiş kişi geri döndü. UNHCR, "İstatiksel Değerlendirme", Aralık 2009. Rakkamlar yerinden edilmiş çoğunlukta olmayan toplulukların gönüllü geri dönüşü ve üçüncü ülkelerden kendiliğinden geri dönüşü kapsamaktadır.

⁸² UNHCR, "İstatiksel Değerlendirme", Haziran 2010 sonu itibarıyla güncelleştirilmiş.

⁸³ Ibid.

⁸⁴ Ibid. 2006 yılında toplam 3,569, 2007'de 3,219 ve 2008'de 2,550 kişi zorla geri gönderildi.

⁸⁵ "UNHCR'nin Kosova'dan gelen kişilerin uluslararası koruma ihtiyaçlarını değerlendirmesi için uygunluk talimatları", Kasım 2009. Uygunluk talimatları belirtmektedir ki: "Yaşadıkları bölgede azınlık durumunda bulunan Kosova Sırp ve Kosova Arnavutları ve Kosova'nın herhangi bir bölümünde yaşayan Romlar hareket özgürlüğü ve temel insan haklarının yerine getirilmesi konusunda ciddi sınırlamalarla yüzleşmeye devam etmektedir. [...] Aşkali ve Mısırlı toplulukları, ırk ve etnik özellikleri açısından, Kosova Rom topluluğu ile karıştırılabilir. [...] Bu topluluk üyeleri tarafından yapılan iltica başvurularını, ırk veya milliyete dayalı zulüm riskine bağlı olarak, uluslararası korumaya ihtiyaç olup olmadığı kanatine varabilmek için dikkatle değerlendirilmelidir." ss. 17-18.

⁸⁶ 2009 ile Haziran 2010 arasında gerçekleşen 769 zorla geri dönen kişiden 301'i Rom topluluğu mensubudur. Bununla birlikte, 236'sı Aşkali ve 10'u Mısırlı topluluğu mensubudur. UNHCR, "İstatiksel Değerlendirme", Haziran 2010, s. 7.

Geri dönüş siyasetlerini düzenlemek ve basitleştirmek üzere, Ekim 2008’de Topluluklar ve Geri Dönüş Bakanlığı 2006 yılında hazırlanan “Sürdürülebilir Geri Dönüş İçin Gözden Geçirilmiş Kılavuz”un yeniden gözden geçirilmesini başlattı. Düzenleme çalışmaları hala devam etmektedir. Topluluklar ve Geri Dönüş Bakanlığı Kosova hükümetinin Şubat 2010’da onayladığı “Topluluklar ve Geri Dönüş Stratejisi 2009-2013” tamamladı. Bu siyasi çerçeve içerisinde, Topluluklar ve Geri Dönüş Bakanlığı, yerel ve ilgili uluslararası aktörler ile yakın işbirliği içerisinde, Avrupa Komisyonu Eşgüdüm Ofisi (ECLo) ile ortaklaşa finanse edilen yürürlükteki “Kosova’ya Geri Dönüş ve Yeniden Entegrasyon” projesi dâhil olmak üzere, çeşitli programlar çerçevesinde yerinden edilmiş kişiler ve geri dönenleri desteklemeye devam etmektedir.

16 Aralık 2009’da, ECLo kuzey Mitroviça’daki kurşunla zehirlenmiş kamplarda yaşayan 90 kadar Rom ve Aşkali ailenin yeniden yerleşimi ve yeniden entegrasyonunu kolaylaştırmak üzere beş milyon Euro değerinde bir proje onaylamıştır. Söz konusu proje, 2008’de başlatılan ve 1 Ekim tarihinde Çesmin Lug kampının kapatılmasını başarıyla tamamlayan Amerika Birleşik Devletleri Uluslararası Kalkınma Ajansı (USAID) programını tamamlamaktadır. Bu proje kurşunla zehirlenmiş kampların tamamen kapatılmasını hedeflemektedir.⁸⁷ 11 Mart 2010’da, Aberystwyth Üniversitesi’nden gelen uzmanlar ekibi Rom Mahallesi’ndeki toprak, su ve toz parçacıkları kapsamlı test sonuçlarını açıkladı. Sonuçlar Rom Mahallesi’nin kamplardan çok daha az kurşunla zehirlendiğini göstermektedir.⁸⁸ Kuzey Mitroviça’daki tüm kurşunla zehirlenmiş kampların 2010 yılı sonlarına kadar kapatılması beklenmektedir.⁸⁹

Şubat 2010’da, İçişleri Bakanlığı geri gönderilen kişilerin kabulü ve yeniden entegrasyonu ile ilgili boşluklar ve sorunları tespit etmesi amacıyla, geri gönderilen kişiler için mevcut merkezi ve yerel mekanizmaları gözden geçirmesi üzere bir çalışma grubu oluşturdu. Sonuçlar Nisan 2010’da yayınlandı.⁹⁰ Bu arada, Kosova hükümeti, ilgili merciler ile en küçük bir danışmada bulunmadan, “Geri Gönderilen Kişilerin Yeniden Entegrasyonu İçin Gözden Geçirilmiş Strateji” onayladı. Kosova hükümeti ayrıca, öncelikli görevler ve bunların uygulanması için gerekli kaynakların tanımlanması dâhil olmak üzere, stratejinin uygulanması için gözden geçirilmiş eylem planını onayladı.

Bekleyen sorunlar

⁸⁷ ECLo programı güney Mitroviça’daki Rom Mahallesi’nde temin edilen belediye arazisinde veya diğer tercih edilen alanlarda, evlerin inşa edilmesini öngörmektedir. 1 Şubat 2010’resmi olarak başlatılan program, yeniden yerleşimi, ekonomik üretkenlik, güvenilir ve Osterode ile eski Çesmin Lug sakinlerinin sağlıklı yeniden entegrasyonu bileşenlerini içermektedir.

⁸⁸ Wales Üniversitesi, “Roma Mahallesi arazisinin jeokimyasal değerlendirilmesi, Mitroviça, Kosova: Osterode ve Çesmin Lug kamplarında yaşayan ailelerin yeniden yerleşimi etkileri”, Coğrafya ve Toprak Bilimleri Enstitüsü, Aberystwyth, Mart 2010. adres: <http://ukinkosovo.fco.gov.uk/resources/en/pdf/report>.

⁸⁹ Rapor dönemi ardından, 1 Ekim 2010’da, Çesmin Lug kampı resmen kapandı.

⁹⁰ İçişleri Bakanlığı, “Geri gönderilen kişilerin yeniden entegrasyonu mekanizmalarının değerlendirilmesi – tüm geri gönderilmiş kişilerin insan haklarına saygı ve olabilecek en iyi muamele sağlamak”, Nisan 2010.

Genel olarak, gönüllü geri dönüş oranı hala çok düşüktür. 2009 yılında onaylanan 19 stratejiye kıyasla, Kosova’da sadece dokuz belediye⁹¹ şu ana kadar 2010 belediye geri dönüş stratejisini onayladı. Bununla birlikte, bu stratejilerin etkin bir şekilde uygulanması birçok durumda geri dönüş ile ilgili aktiviteler ve projeler için kaynak yetersizliği, siyasi sorumluluk eksikliği, yapısal ve geri dönüş ile ilgili sorunlar nedeniyle engel oluşturmaya devam etmektedir. Bu gibi sorunlar gerçek veya algılanan güvenlik eksikliği, kamu hizmetlerine erişim, barınma ve mülkiyet hakları ile ilgili konular ve sosyo-ekonomik fırsatları içermektedir. Güvenli ve onurlu geri dönüş için uygun koşulların sağlanması temel dürtülerden biri olmaya devam etmektedir. Kosova Arnavutlarının kuzey Mitroviça’daki Brdjani/Kroi i Vitakut ve Kosova Sırplarının İpek bölgesindeki Zalç köyüne kendiliğinden geri dönüşü bu zorlukların örneklerini oluşturmaktadır. Her iki durumda da kendiliğinden geri dönen kişilere yapılan şiddet saldırıları geri dönüşün gerçekleşmesini durdurmaya çalışmıştır. Bu bilhassa Brdjani/Kroi i Vitakut için geçerlidir ki burada Kosova Arnavutları ve Kosova Sırpı arasındaki çatışmalar ara sıra Kosova ve EULEX polisinin müdahalesini gerektirmiştir, göz yaşartıcı gaz ile müdahale ise raporun hazırlandığı sıralarda gerçekleşmiştir. Yaşanan ciddi olaylardan biri, 4 Ocak 2010 tarihinde, yaklaşık 40 kadar Kosova Sırbının birkaç Kosova Arnavut işçisine saldırıp arabalarını ateşe verdi. 2010 yılı Şubat ile Haziran ayları arasında, etnik açıdan karma bir köy olan Zalç köyü Kosova Arnavut sakinleri, evlerinin yeniden yapılandırılmasını bekleyen Kosova Sırp kendiliğinden geri dönen köy sakinlerinin kaldığı çadırları taşlamış ve ateş açmıştır. Temmuz ayı başlarında yeniden yapılandırma projesi başladı fakat Ağustos ortalarında kısmen ayakta duran duvarlar imha edildi ve geri dönen kişilerin kaldığı kamp yakınlarındaki alanlar ateşe verildi. Bu olaylar ardından, Kosova polisi bölgedeki Kosova Sırp geri dönen kişilerin güvenliğini arttırmak üzere hareket planı geliştirdi ve olayların önüne geçmek üzere ek faaliyetlerde bulunarak artan kontrol önlemleri aldı. KFOR yapılandırma alanında sabit varlığını sürdürmektedir. O tarihten itibaren başka olayların yaşandığı bildirilmemiştir.

Kosova kuruluşları yerel düzeyde “Geri Gönderilen Kişilerin Yeniden Entegrasyonu Stratejisi” amaçlarını uygulamak doğrultusunda sadece birkaç adım attı.⁹² Geri gönderilen kişilerin yeniden entegrasyonunu kolaylaştırmak üzere sağlık, eğitim, istihdam ve barınak gibi kilit alanlarda somut önlemler hala mevcut değildir ve ilgili belediye bütçelerinde geri gönderilmiş kişilerin yeniden entegrasyonu ile bağlantılı hiçbir harcama öngörülmemiştir.

Birçok uluslararası ve yerel aktörün kapatılması doğrultusundaki girişimlerine rağmen, kuzey Mitroviça’daki kurşunla zehirlenmiş kamplar açık kaldı.⁹³ Aslına bakılırsa, 1 Ekim’de sadece Çesmin Lug kampı tamamıyla kapatıldı. ECLO ve USAID programları sadece kuzey Mitroviça’daki Osterode ve Çesmin Lug kamplarını hedef almaktadır, Leposaviç’teki kamp sakinleri için ise öngörülen bir çözüm mevcut değildir. Sürdürülebilir yerleştirme ile ilgili çok sayıda eksiklik ele alınmalıdır: topluluk yöneticileri ve potansiyel kullanıcılar karar alma sürecine yeterli derecede

⁹¹ Nobırda, Vıçitırın, Kosova Ovası, Lipyan, Poduyova, Priştine, Ştime, Dragaş, Suhareka.

⁹² AGİT Raporu *Geri Gönderilmiş Kişilerin Kosova Belediyelerine Yeniden Entegrasyonu Uygulama Stratejisi*, Kasım 2009. adres: http://intranet/n/s/documents/monitoring/4/09120403_1357_en.pdf.

⁹³ Örnek olarak, 15 Şubat 2010’da, Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komisyoneri kamplarda ikamet eden ailelerin acilen kamplardan çıkarılması gerekliliğini yeniledi. http://www.coe.int/t/commissioner/news/2010/100215kosovo_EN.asp.

dâhil edilmiş değildir; yerleştirme projesinin uygulanması için Mitroviça belediye şehirleşme planı yasal gereklilikleri karşılamamaktadır; tüm gecekondu bölgesinin düzenlenmesi henüz konuşulmuş değildir; topluluk yapılandırılan bazı evlerin elverişli hayat şartlarını için çok küçük olduğunu iddia etmektedir; ve topluluk üyeleri tıbbi tedavi, ekonomik güçlendirme ve eğitim gibi projenin diğer bileşenleri hakkında bilgi almamıştır. Tüm bu unsurlar Kosova kuruluşları ve yerinden edilen kişiler arasında zaten hassas olan ilişkileri etkilemektedir ve kurşunla zehirlenmiş Rom ile Aşkali kamp sakinlerinin başarılı bir şekilde yerleştirilmesini tehlikeye atmaktadır.

7. SONUÇ

Temmuz 2007 ile Haziran 2010 tarihleri arasında, Kosova kuruluşları çoğunlukta olmayan topluluk haklarının korunması ve geliştirilmesi için kabul edilen kapsamlı ve içerikli mevzuatın uygulanması doğrultusunda bazı ilerleme göstermiştir. Bununla birlikte, çoğunluk olmayan topluluk haklarına tam anlamıyla saygılı olabilmek ve Avrupa Konseyi Avrupa Danışma Komitesi tavsiyeleri yanı sıra Çerçeve Sözleşmesine yönelik AGİT tavsiyelerinin kâfi derecede uygulanabilmesi için daha güçlü kurumsal destek gerekmektedir.

Kültürel ve dini miras alanlarının korunması için mevcut yasal çerçeve büyük ölçüde uygulanmadan kalmaktadır. Yetkili kuruluşlar kültürel ve dini miras alanlarının kapsamlı listesini geliştirilmesi ve onaylanmasını aksatmaya devam etmektedir. Yasal çerçeve ve zorunlu belediye mevzuatının uygulanması için başlıca mekanizmalar geliştirilmemiş veya onaylanmamıştır. Güvenliği sağlamak üzere Kosova polisi tarafından gözlemlenmesine rağmen, kültürel ve dini alanlara saldırılar yaşanmaya devam etmektedir.

Farklı topluluklar, bilhassa Kosova Arnavut ve Kosova Sırp toplulukları, arasındaki öğrenciler ve öğretmenler arasındaki yetersiz etkileşim, istikrarlı ve hoşgörülü bir toplumun oluşturulması doğrultusunda en büyük dürtülerden birini teşkil etmektedir. Kosova'da geçerli olan her iki resmi dilde eğitim fırsatlarının yokluğu etkileşimin sağlanması açısından ciddi bir engel oluşturmaktadır. Arnavutça olmayan dillerdeki ders kitaplarının eksikliği ve düşük kaliteli çeviriler çoğunlukta olmayan topluluk öğrencilerinin eğitime tam anlamıyla erişimini engellemektedir. Benzer şekilde, Rom, Aşkali ve Mısırlı Toplulukların Entegrasyonu Stratejisinin uygulanabilmesi daha somut girişimler ve elverişli finans kaynakları gerektirmektedir.

Merkezi ve yerel kuruluşlar tarafından dillerin kullanımı ile ilgili mevzuatın sınırlı gözlemi, finans ve insani kaynakların yetersiz bölüşümü ve resmi dillere düşük kalitede çeviriler temel endişe konuları arasında yer almaktadır. Dillerin Kullanımı Komisyonu görünürlüğünü, verimliliğini arttırması ve kendine biçilen görevi uygulayabilmesi için daha fazla siyasi ve mali destek gerektirmektedir.

Çoğunluk olmayan toplulukların Kosova'daki kamu hizmetlerindeki istihdam oranı yeterli değildir. Yasa tarafından belirlenen yüzdelik oranının düşürülmesi olumlu sonuçlar getirmemektedir. Karar alma mekanizmaları ve kamu hayatından genel olarak dışlanmış olmaları nedeniyle, çoğunluk olmayan toplulukların belediye kurumlarında istihdamı hala büyük ölçüde yetersizdir. Bilhassa Rom, Aşkali ve Mısırlı topluluklar olduğu gibi, etkilenen çoğunluk olmayan toplulukların katılımını sağlamak ve teşvik etmek doğrultusunda önemli çabalar verilmelidir.

Mülteciler ve yerinden edilmiş kişilerin güvenli ve onurlu geri dönüşünü sağlamak üzere uygun koşulların oluşturulması ne büyük dürtülerden birini oluşturmaya devam etmektedir. Finansman ve siyasi taahhüt eksikliği, kamu hizmetlerine sınırlı erişim, barınma ve mülkiyet hakları yanı sıra sosyo-ekonomik fırsatlar ve güvenlik endişeleri geri dönüş kararı konusunda hala belirleyici unsur olmaya devam etmektedir. Zorla geri gönderilen kişiler için alınan önlemler yeterli değildir. Kuzey Mitroviça ve Leposaviç'teki kurşunla zehirlenmiş kamplarda yaşayan Rom ve Aşkali sakinleri kampların kapatılması süreci sırasında danışılmalı ve hak-merkezli çözüm yanı sıra acil tıbbi muamele sunulmalıdır.

8. TAVSİYELER

Yukarıda belirtilen hususlar ışığında, AGİT Kosova Misyonu şunları dikkate almaktadır:

- Çoğunlukta olmayan topluluklar, yerinden edilmiş kişiler ve diğer korumasız gruplar için önemli öğeler içerip, şeffaf ve kapsayıcı bir şekilde kültürel ve dini miras alanları ile Kosova'nın farklı tarihsel geçmişini temsil eden diğer alanların kapsamlı listesini oluştur;
- KFOR'dan Kosova polisine olan Sırp Ortodoks Kilisesi alanlarının güvenlik devri bu alanların güvenliği, işleyişi ve erişebilirliğine herhangi bir zarar vermemesini sağla;
- Arnavutça olmayan dillerde eğitim sağlamaya devam et ve Kosova'nın tüm resmi dillerinde eğitim sağlamak doğrultusunda çabalarını arttır;
- Başta eğitim bileşeni olmak üzere, Rom, Aşkali ve Mısırlı toplulukların entegrasyonu stratejisinde yer tüm bileşenlerin etkin bir şekilde uygulanması için uygun finansman ve siyasi destek sağla;
- Dillerin Kullanımı Yasası'nın uygulanması ile ilgili temel gözlem ve şikâyet mekanizması olan Dillerin Kullanımı Komisyonu'nun görünürlüğünü arttır ve güçlendir;
- Çoğunlukta olmayan toplulukların kendi kişisel belgelerini herhangi bir yazım hatası olmadan alabilmesi ve kurumlar içerisinde işlev gören çeviri birimlerinin güçlendirilmesi ile kamu hizmetlerine erişim fırsatlarını sağlamak doğrultusunda girişimlerde bulun;
- Çoğunlukta olmayan topluluklara yönelik bilgilendirici kampanyalar düzenleyerek ve erişim aktiviteleri, eğitim ve öğretim fırsatlarını arttırarak, çoğunlukta olmayan toplulukların kamu hizmetleri ve karar alma mekanizmalarında istihdamını geliştirmek ve desteklemek üzere kararlı önlemler al;
- Mülkiyet, barınma ve sosyo-ekonomik fırsatlara erişimi kolaylaştırmak doğrultusunda somut önlemler alarak, hala yerinden edilmiş olarak dışarıda yaşayan çoğunlukta olmayan toplulukların güvenli ve onurlu geri dönüşü için elverişli imkânlar sağla;
- Zorla geri gönderilen kişilerin korunması ve desteklenmesi için öngörülen çerçevenin uygulanmasından sorumlu tüm kuruluşlar arasında koordinasyonu sağlamak doğrultusundaki girişimlerini arttır ve yeterli mali kaynaklar tahsis et;

- Öncelikli konu olarak, onların diyalog ve karar alma sürecine dâhil edilmesini sağlayarak, hala kurşunla zehirlenmiş kamplarda yaşayan Rom ve Aşkali mensupları için sürdürülebilir ve hak-odaklı çözümler uygula.